

navade je tudi sportnim tekmam določeno stalno mesto v tedenskih novicah. Poleg odkritij spomenikov, bojnih ladij, manevrov in drugih ceremonij, ki le malokdaj res priklepajo, a zato tem češče imajo reakcionarno tendenco ali pa kot gola mašila sploh nič ne povedo, nastopajo s trdovratnostjo, ki meji na monotonijo... Kakor prepogosto ponavljanje daje sportu pomen, ki mu v primeri s socialnim in političnim udejstvovanjem ne gre, tako tudi preprečuje prikaz mnogih dogodkov, ki so v odločilnem smislu aktualnejši od sportnih...". — Ako se neizmaličena, resnična duhovnost filmskega tvorstva pri običajni produkciji filmskih komadov vendar lahko vsaj v neki meri potaji za samo vsebino, ki bi se na prvi pogled katerikrat zdela povsem nedoločna in indiferentna ter kot taka sposobna, da zakrije omenjeno negativno tendenco, so prav ta tedenska prikazovanja najtrdnější dokaz sistematične pozornosti, da bi na noben način ne prišel na filmsko platno prizor, ki bi se utegnil dotakniti bolečih mest dobe. Mirno lahko zato ugotovimo apriorno in že programsko odsotnost slednjega stremljenja po gojitvi prave, klene umetnosti. Saj spričo silnih finančnih in tehničnih možnosti, ki jih je nagromadila filmska industrija, ter ob nenavadno pestri in številni izberi človeškega materijala ni nikakega dvoma, da bi film mogel nuditi prvovrstne umetniške tvorbe. Tehnične prednosti modernega filma so tolikanj mnogotere in ogromne, poleg tega pa obetajo še tako izreden napredek, da bi smeli po pravici prerokovati filmu še nevideno vlogo v prihodnosti. Ob sodobni gledališki krizi, na katero mečejo docela novo luč, in ob omenjeni konkurenci nam ta dejstva postanejo še prav posebno jasna; kajti današnje gledališče je fevdalnega porekla; film pa je nasprotno neprimerno širšega, popularnejšega značaja in bi bil v bodoči socialni ureditvi kulturi četrtega stanu morebiti nevzporedljivo organičnejši in prikladnejši. Ta razvoj se v obrisih kaže že dandanes — pa, žal, le z zunanje, tehnične strani, zakaj evro-ameriški film ne vzbuja nobenih upov, da bi se utegnil kdaj dokopati do kakšne kulturne zavesti. In ako pregledamo vse to bogastvo zavrženih možnosti, mora nujno naša kritika izzveneti še toliko bolj odklonilno.

(Konec prih.) — *Ivo Brnčič.*

KNJIŽEVNA POROČILA

Slovenska čitanka in slovnica za I. in II. razred srednjih šol.

Obe knjigi sta v zadnjih mesecih vzbudili dovolj razprav in razburjenja. Znanci me večkrat izprašujejo, kaj mislim o njih. Zato sem si te dni pritrgal čas in jih ogledal, zlasti št. II., po kateri letos učim.

Vsebina? Po estetskih načelih lepo zbrana. I. knjiga prinaša sliko Nj. Veličanstva. V poglavju „Domovini“ vidiš poleg treh himen še dva sestavka o kralju Petru, o sv. Savi, Strossmayerjev članek o narodnem edinstvu. Razen tega naletiš na Srbe in Hrvate: Obradović, Veselinović, Domanović, Sremac, Nazor. O jugoslovanskih zadevah se med drugim lahko pomeniš v opisu „Iz Zemuna v Zagreb“. II. knjiga se odvarja s sliko Nj. Veličanstva in prestolonaslednika, končava pa se s prispevkom „Stobi“, ki je bilo nekoč mesto na srbskih tleh. Ob Župančičevi pesmi „Kralj Matjaž“ namiguje razlaga na kralja Petra I. Osvoboditelja, čigar ime čitaš na str. 214., pred njim pa jaše Marko, str. 6. in 213. Od srbskih ali hrvatskih piscev so zastopani: Čorović, Pupin,

Kumičić. Ta ali oni je pogrešal v II. knjigi domorodnih sestavkov, kakršnih je nudil Wester dvoje, če ne upoštevam šest tekstov v srbohrvaščini, ker imamo danes posebne srbskohrvatske učbenike. Uvodna beseda „Nebesa pod Triglavom“, ki je kot okrasna stran ali vinjeta ostala brez naslova in na žalost brez razlage, je dala meni kakor mojemu somišljeniku povod, da so po Sokratovi majevtiki dijaki sami označili črno avstrijsko dobo in Cankarjevo jugoslovansko usmerjenost. Vrh tega nanese prav dostikrat prilika, da poudarjamo svoje domorodno čuvstvo. Primerjaj nastop polkovnika Luja Lovrića. Pretiravati menda ne kaže, da mladina ne otopí.

Ustroj knjig? Odločno preučen, posebno nauk o glasovih, prepoln motečih vprašanj. Glede fiksiranja knjižne izreke je dr. A. Dolar v najnovejši (septembrski) številki „Popotnika“ objavil primerne pomisleke. Naj jih dodam še iz svoje zaloge. Najprej moram reči, da res ni tako potreba siliti na enotno, povsem okrepenelo izreko. Tudi pri drugih narodih se posameznikom pozná njih ožja domovina v jeziku.

Was heißt *besessen*? je vprašal leta 1905. moj sošolec Gr. in katehet ga ni razumel. Naš *prismojèn* ali *prismójen* mu gotovo ne bi delal težav. Dvojnih oblik se ni ogibal največji nemški um, Goethe (Röm. Elegien II):

Einst von Paris nach *Livorn*, dann von *Livorno* nach Rom.

Narodna popevka o miški ima tale pripev:

Pod goró, pod to góro zéleno.

Neka druga se pričinja:

Gózdíč je že zelèn

(Jaz bi po domače rekel: gozdíč . . . zélen), dalje pa:

al bo že skoraj zelena pomlád?

Pómlad že príšla bo . . .

(V pričujoči knjigi vedno: príšel.)

Celó Valjavec, ki je prvi dognal poudarek v knjižni slovenščini, je zakročil v „Ovsenjaku“:

Al górc, górc so goré,

kdor jih ne zna, na njé ne gre . . .

Drugod bi za trdno pri njem iztaknili zvezo: nánje.

V 20 letih, odkar mi je bilo neslavistu dano učiti svojo materinščino, sem pobijal poudarke: pazdúha, malóne, zategádelj, kladívo in podobne preindividualne nestvore. Primorcem pa sem puščal: postélja, smetána, bežál, bratránec itd. Štajerci so smeli golčati: tédaj, téma, mégla. Kraševci in Primorci: tèma, mègla. Saj še Levstik pravi:

noč je tèmna, podkve jeklo poje.

Toda nihče naj mi ne zamenjava: počíl se je in póčil se je, precèj nad hišo in prècej nad hišo, kosí in kósi, srca niso jim upála (Krilan) in úpala, zlágal se je in zlagál se je, molím in mólim itd. Razločka med: jamo kópati in otroka kópati pa si nisem mogel izposlovati pri Gorenjcih.

Zgledi za sklanjatev naj kar ostanejo: lipa, gora (na Tolminskem še gorà), stezà. Vendar ako se frkolinčku zaleti: „Vódo pijem“, ga še ne zapodim v klop, kakor to baje dela neka učna moč med nami. Učenec naj ve teoretično

(dvignjeni slog, style soutenu) za te primere, da bo lažje razumel one rojake, ki jim je tak akcent od doma dan. Ako vzamete Ubežnega kralja:

Zgubil vójsko, zgubil zémlje svoje...

ali pa Župančičevo uganko:

Pod iglato goró vem za črno vojskó,

sta Laščan in Belokrajinec složno zamenjala svoji vlogi: jaz tvoj iktus, ti pa mojega.

Jeziki se razvijajo, v pradavnino se ne bo mogoče nikoli več vrniti. Koliko sedanjih deležnikov nápak izrekamo z zgodovinskega stališča: proseč, vabeč itd. Ali mislite, da se drugim krajinam bolje godi? Po vseh srbskohrvatskih pravorečnih besednjakih najdete: veóma, toda nedavno je v Ljubljani profesor beograjskega vseučilišča v predavanju o raku vsaj dvajsetkrat izustil véoma, niti enkrat drugače. V ušesih mi še zveni poudar: života (namesto živóta), ki ga je izpustil dr. Kumanudi na političnem shodu. Pač analogija. Nalika je sila velika.

Čitanka zahteva: volká, kakor se čuje v mojem rodnem kraju, kjer pa v otroški igrici vendar pravijo:

Tika tika tóuka,
jest sem vidu vóuka,
ki me je tu rezat,
pa nisem mogu bežat.

Da je bil ta učbenik uveden leta 1900., bi se bil jaz postavil, ker prinaša domala čisto našo fonetiko. Izjem bi se bil moral le malo učiti. Tako govorimo s Kettejem:

ímaš li drugov, povej!
Imam, ímam jih...

Pri nas čakelj čaka, viselj vísi (ne visí), ne maramo nobene réči (poleg rečí), s Pleteršnikom komáramo ali gomáramo (prikomaráti II, 57), nikdar nismo prihájali kot Rastko (I, 94), pač pa večkrat zabrundali:

Vsi so prihájali...

Z Murnovim očesom smo gledali:

skrinje písane,
z rožami porísane.

Nemogoče bi nam bile: písane knjige (I, 94). Sedaj jih razumem, ker imam češke in ruske v ušesih. Danes me ne moti štajerska mótika, dasi mi je govorila mati: matíka. Kakor Pleteršnik in Breznik ne poznamo živalí (II, 54, 79), ne kokoší (II, 32), tudi ne lučí, ki tu pa tam posveti v kakem obzorniku.

Ako zviška pogledam naš naglas, vidim, da polagoma stopinje pobira za srbskim. S konca se pomika proti začetku besede. Trubar je še dejal: z bogóm, a kdo še danes tako govori? Tip „gora“ se podira, Gorenjska ga v ednini hitro ruši: kroparska vodà ne da več zadosti kropa, da bi oživila starino. Debla s polglasnikom so na Notranjskem paroksitona. Srednji spol: mojí zelenjé sahne, namestu njega poganja: móje zelénje. Pridevnik: mókra, nekđaj mokrâ. Deležnik: nésla, prej neslà.

Naravnemu razvoju se nikar upirati. Mrtvih ne bomo priklicáli (II. 18). Čemu torej tiščati poudarek cestáh, cesté (II, 146), ko pravi Grafenauerjeva čitanka V. (prezgodaj upokojena, saj nima še naslednice, vsi nadomestki so pa tudi brez ministrske odobritve) ob Lovrenčičevem stiku *cesté*: nepravilen naglas? Isto bi rekel ob analogiji: skaláh (78). Tudi vsak prislov ni da bi bil na koncu poudarjen: čemu hlastnó (13)? Prešernovo zvestó srce, posneto v Mutcu Osojskem, ni za Dolenjca, ki zvésto gleda. Enako živó (150), primerjaj izrek, ki posnema Horatijevo geslo *Quiquid delirant reges, plectuntur Achivi*:

kar gospoda stori krívo,
kmetič mora plačat živo.

Nedavno sem doživel občutek, da se čakavščina po malem umika štokavščini. Tak občutek imam ob mislih glede akcentov v našem jeziku. Naj živi rodna zémljica in na njej Levstikova séstrica poleg zemljíce in sestriće. Skratka, jaz bi ohranil dosedanje Breznikovo širokogrudno stališče, kar se tiče poudarka. Tudi pri *l* naj bi se dosledno vsak učitelj držal uradnega odloka iz leta 1922.

Za konec še nekaj dvomov. Po Brezniku III, 296 (6) je treba pisati utelesiti, po 288 domačijica in jaselce, 292 srečenosen zarod. Po njegovem Pravopisu: blagor, botrček, sladčica, skušnja (izkustvo). Po Pleteršniku: zacmákati, prisluškújem. Zakaj so deli luno med tujke, ki je po Koštiálu (Sl. N. ok. 4. februarja 1925) in Brezniku slovanska? Trdinov neték (rus. obžóra) se po Pleteršnikovem zaznamku ne more izvajati iz glagola netiti.

Mislím, da bo vsem najbolje, če pustimo stvarém naravni tok in razvoj. Niti skokov nazaj niti z g. Petrom Skokom na stran. *A. Debeljak.*

Francè Bevk: Gmajna. Književna družina „Luč“. Založila književna zadruga „Goriška Matica“, 1933. Tiskala Tipografia Consorziale — Trieste. 121 str.

Knjiga ima naslov po prvi, glavni noveli, ki je ponatisk iz Koledarja Goriške Matice za leto 1933., kjer je izšla pod imenom Tone Čemažar, obsega pa še tri krajše novelice, ki so tu prvič priobčene. „Gmajna“ se je kratko omenila v poročilu o knjigah Goriške Matice, a zasluži več pozornosti, ker spada med Bevkove prav dobre stvari. To je strnjeno napeta zgodba o kovaču in lovcu Gregorju Mežonu, ki se s svojo voljo in močjo iz bednega gostača povzpne v boljšega bajtarja in prevzame v zamotani pravdi za razdelitev Robidenske gmajne vodstvo vseh bajtarjev zoper pohlepno stranko kmetov. „Grabila ga je jeza. Obenem ga je lomil tih smeh... Nato je vzel železo iz žerjavice, koval, da se je vse stresalo. Kakor da bíje kmete in zemljemerce“ (str. 8). Njegova uporna, bojevita nrav in sirovo življenje sta ga skovala v možatega, odločnega borca za skupne pravice. O pravici je spoznal v smislu našega trdega veka: „S palico si jo je treba izklatiti“ (str. 41). In res si jo tako sklati. Ko kmetje pokličejo zemljemerca, da jim gmajno izmeri, kakor je njim prav, se jim postavi po robu in pobije zemljemerca. Borba s posvetno pravico se mu razširi, njegovi ga obsojajo in zapuščajo, on pa ne popusti. Utrdi se v svoji bajti in strelja na orožnike; da jim ne pade živ v roke, se obesi. Ob njegovi smrti se bajtarji zavedó, da je padel kot žrtev zanje, in izvojujejo pravično razdelitev. Boj za zemljo je opisan s toplo, iz zemlje žehtečo ljubeznijo do snovi. Obe stranki sta očrtani živo in nazorno, obe pa nadkriljuje Gregorjeva